GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK-SOMALİ İLİŞKİLERİ

(TARİH, DİN, SİYASET, EKONOMİ)

Editörler
Dr. Mehmet ÇELENK
Arş. Gör. Muhammed Usame KARADENİZ
Arş. Gör. Zeynep Sena KAYA

EMİN YAYINLARI

Emin Yayınları 399

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK-SOMALİ LİŞKİLERİ

Editörler
Dr. Mehmet ÇELENK
Arş. Gör. Muhammed Usame KARADENİZ
Arş. Gör. Zeynep Sena KAYA

1. Baskı: Bursa 2021

Tasarım
Yunus Emre Özdamar

Baskı & Cilt
E M İ N Y A Y I N L A R I
Fethiye Mah. Kırlangıç Sok. No: 11/B Nilüfer/BURSA
Tel: (0224) 2422897-98, Fax: (0224) 2412569
www.eminyayinlari.com.tr

© Bütün yayın hakları anlaşmalı olarak Emin Yayınları'na aittir. Kitap, yayıncının ve yazarın izni olmaksızın hiçbir surette (baskı, fotokopi, elektronik, manyetik, mekanik ve sesli ortamlarda ya da başka bir şekilde) kısmen veya tamamen çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK-SOMALİ LİŞKİLERİ
Editörler
Dr. Mehmet ÇELENK
Arş. Gör. Muhammed Usame KARADENİZ
Arş. Gör. Zeynep Sena KAYA
1. Kelam 2. Akaid 3. İslam Tarihi
ISBN: 978-605-7863-80-5
Sertifika No: 41427

Modern dönem Somali akademisinin öncü ve gayretli akademisyenlerinden Prof. Dr. Muhammed Sidow Hasan'ın aziz hatırasına ithâfen

In memory of Prof. Dr. Mohamad Sidow Hassan, diligent scholar and pioneer of modern Somali history

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER **5**

TAKDİM KONUŞMALARI **7**

AFRİKA'DA İSLÂM'IN YAYILMASI: FÂTİHLER, TÂCİRLER, DERVİŞLER **16**

DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULLAH ERDEM TAŞ 16

KUZEY AFRİKA'DA TASAVVUF-SİYASET İLİŞKİSİ **46**

DOÇ. DR. HAMİDE ULUPINAR 46

العلاقات التركية الصومالية **63**

في منظور التاريخي **63**

د. محمد حسين معلم علي 63

SOMALI-TURKEY RELATIONSHIP PAST AND PRESENT **109**

PROF. DR. MOHAMAD SİDOW HASAN 109

مشاريع تركيا التنموية وتأثيراتها علي مسيرة السلام في الصومال **125**

للندوة الدولية المشتركة بين جامعتي مقدمة ورقة **125**

أدم شيخ حسن حسين 125

SOMALİ'NİN ULUSAL VE BÖLGESEL SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNDE TÜRKİYE'NİN ETKİSİ **149**

ARŞ. GÖR. TUNÇ DEMİRTAŞ 149

OTTOMAN EMPIRE AND THE NORTH-EASTERN AFRICA (ACCORDING THE ETHIOPIAN CHRONICLES OF XVI - XVII SC.) **151**

PROF. DR. ELEONORA S. LVOVA 151

SOMALİ SAHİLLERİNDE TÜRKLER VE EVLİYA ÇELEBİ'NİN SOMALİ İZLENİMLERİ **165**

TUĞRUL OĞUZHAN YILMAZ 165

IRAN AND SOMALI, CIVILIZATION AND HISTORICAL RELATIONS . **206**

DOÇ. DR. AMİRBAHRAM ARABAHMADİ 206

"OSMANLI MİLLETLER TOPLULUĞU"NDAN TÜRKİYE LİDERLİĞİNDE "MERKEZÎ VE / VEYA ÖZGÜR DEVLETLER TOPLULUĞU"ÜTOPYASINA: SOMALİ..... 207

PROF. DR. ESAT ARSLAN..... 207

POLITICAL ECONOMY OF PEACE- BUILDING: SOMALIA CASE..... 225

HASSAN ABDİ HASSAN 225

ARAB - MEDITERRANEAN ENERGY CORRIDOR AND SOMALIA 253

DR. ABDULLAH MANAZ 253

أثر العلاقات الصومالية التركية في عملية البناء الدستوري للدولة الصومالية 273

د. محمد الزين محمد 273

RESEARCH PARTNERSHIP BETWEEN UNIVERSITIES: A MISSING LINK IN TURKEY- SOMALIA RELATIONSHIP..... 305

DR. OMAR J. DİRİYE 305

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK-SOMALİ İLİŞKİLERİ SEMPOZYUMU FOTOĞRAFLARI..... 320

TAKDİM KONUŞMALARI

Türkiye son yıllarda yoğun bir şekilde İslam dünyası ile ilgili kapsamlı politikalar geliştirmeye başladı. Bir bölümü siyasi, bir bölümü ekonomik ve bir bölümü de ortak inanç ve kültür etrafında geliştirilen bu politikalar Türkiye'yi ilgi ve yönelimleri açısından dünyaya ve İslam dünyasına entegre etti. Uzun bir zamandır ihmal edilen Afrika kıtası ve Afrika halkları da bu süreçte Türkiye'nin ilgi alanına dâhil oldu. Afrika anakarasının birçok noktasına yönelen bu ilgi Türkiye'yi ve Türk halkını Afrikalılar açısından tanınır ve bilinir hale getirdi. Köklü İslam geçmişi, kültürü, stratejik konumu ve Osmanlı imparatorluğuyla eskilere dayanan Somali devleti bu süreçte Türkiye'nin birinci dereceden ilgi alanına dâhil oldu. Otuz yıllık sancılı bir politik kriz, Sömürge döneminin acı hatıraları ve Batılı beyaz adamın yol açtığı tahribat Somali'nin yakın tarihine tesir eden temel hususlar olmuştur. Somali topraklarının stratejik konumu ve barındırdığı muhtemel kaynaklar bu toprakları bugün de sömürgeci Batının farklı düzeyde ilgisine dâhil etmiştir. Kriz çözme senaryolarının ciddiyetten uzak, insani olmaktan ziyade strateji temelli olması krizi daha da derinleştirmiş başta güvenlik, ekonomi, eğitim ve gelecek tasavvuru olmak üzere Somali halkı büyük kayıplar yaşamış ve maalesef dünyanın en büyük hareketli/mülteci nüfusuna dönüşmüştür. Türkiye'nin bu süreçte Somali ile geliştirdiği ilişkiler ağı Batı tarzı siyasetlerden uzak samimi, insanı ve kültür temelli olmuştur. Bu açıdan Somali'deki Türk varlığı Batılı beyaz adamın yol açtığı travmadan uzak yeni bir siyasetin de örneği olmuştur. Nitekim Somali'deki Türk askeri üssü güçlü ve donanımlı bir Somali ordusu için çaba sarfederken, Mogadişu'daki Türk hastanesi de hem ülkenin hem Afrika'nın en donanımlı hastanelerinden birisi olarak Somali toplumuna hizmet vermektedir. Türkiye'den birçok TSK da bu hizmet yarışına dâhil olmuş, Türkiye'nin birikimini farklı alanlarda bu ülkeye taşımıştır.

Somali devleti ve Somali halkının öncelikleri üzerinden belirlenen Türk siyaseti yeni bir umudun yeşermesine vesile olmuş, Somali gelecek tasavvurunu Türkiye'nin yardımını ve varlığını hissederek inşa etmeye başlamıştır. Bu çerçevede Somali halkının birinci dereceden eksikliğini hissettiği sağlık, altyapı, tarım, güvenlik ve eğitim alanlarına Türkiye devleti ciddi katkılar sağlamıştır. Yeni Somali devletini inşa edecek genç kadrolar Türk üniversitelerinden yetişmeye başlamış, tıp, mühendislik, sosyal bilimler ve ekonomi alanında binlerce genç insan Türkiye cumhuriyetinin burs ve eğitim imkânlarıyla Türkiye'de eğitim görmeye başlamışlardır. Türk Hava Yollarının Somali'ye yönelik oluşturduğu hava koridoru sadece Somalililerin değil

aynı zamanda bütün dünyanın kullandığı bir imkâna dönüşmüştür. Kültürel ve ilmi kalkınmanın da yoğun bir şekilde devam ettiği bu süreçte Somali'nin genç üniversiteleri dünya üniversiteleri ile temas kurarak dünyaya entegre olma çabasına girişmişlerdir. Bu çerçevede karşılıklı ziyaretler, ilmi heyetler, teknik destek, eğitim, burs ve danışmanlık olmak üzere çok yönlü bir birlikteliğin imkânları aranmıştır. 2011 yılında Mogadişu merkezli olarak kurulan ve hızlı bir şekilde gelişmeye başlayan Frontier University 2016 yılından başlamak üzere farklı aralıklarla üniversitemizi ziyaret etmiş ve akademik protokoller imzalamışlardır. Bu süreçte Bursa Uludağ Üniversitesi gelen heyetleri kabul etmiş ve her düzeyde yardıma hazır olduklarını beyan etmişlerdir. 2017 ve 2018 yıllarında Mogadişu'ya gerçekleştirdiğim akademik ziyaretlerde Somali halkının Türkiye devletine olan teveccühünü yakından gözlemleme imkânı buldum ve Türkiye'nin katkılarının Somali'nin yeniden inşasında azımsanmayacak oranda müessir olduğunu farkettim. Binaenaleyh Somali gerçeğine katkı sağlayacak ve Somali toplumunun dünyaya entegre olmasına katkı sağlayacak müşterek bir sempozyum fikrini coşkuyla kabul ettik. Sempozyumun icrasında Nilüfer Belediyesi ve hayırsever işadamlarının da değerli katkıları oldu. Temennimiz benzer sempozyumların başka üniversite ve enstitüler tarafından da gerçekleştirilmesi ve Somali devletinin kurumsal yeniden yapılanmasında ülkemizin katkısının artarak devam etmesidir.

Sempozyumda aktif tercümanlık yapan Yusuf Bulutlu ve Murat Ataman hocalarımıza, büyük bir özveriyle katkı sağlayan araştırma görevlileri Hüseyin Halil, Mehmet Vehbi Yavuz ve Samet Yazar, öğrencilerimiz Aslan Şehu, Muhammed Ahmedaj, Fatih Arslan ve Tuğba Alçı'ya teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Dr. Mehmet ÇELENK

Sempozyum Koordinatörü

Türkiye-Somali ilişkileri üzerinde böyle bir sempozyumu düzenleme fikrinden dolayı ben başta Mehmet Bey olmak üzere heyet içerisinde bulunan arkadaşlara öncelikle teşekkür etmek istiyorum. Somali bizim gönül coğrafyamızın en önemli merkezlerinden bir tanesidir. Nerede bir Somalili görsek hemen aklımıza Bilal-i Habeşi gelir. Belki Bilal-i Habeşi ile ilgili doğrudan bir rabıta kurulmayabilir ama biz onu çok sevdiğimiz için Somalili kardeşlerimizi Bilal-i Habeşi gibi düşünüyor ve onları seviyoruz.

Bu çerçevede acaba neler konuşabilirim diye düşündüm ama çok şey konuşmanın anlamı yok fakat bir iki isim var rahmetle anmamız gereken bize Afrikaya bakmayı öğreten Afrikayla alaka kurmamızı öğreten özellikle benim kendi gençliğim açısından söyleyeyim. Afrikaya dönük duyarlılığı oluşturmaya çalışan ve geçtiğimiz aylarda kaybettiğimiz bir ismi anmak isterim. Nuri Pakdil ismini burada anmak isterim. Bilmem Somalili dostlarımız Nuri Pakdil'i bilirler mi? Ama bizim açımızdan Nuri Pakdil önemli bir isimdir çünkü bize Afrikaya bakmayı öğretti Afrikada kardeşlerimiz var dedi. Afrikayı unuttuğumuz bir dönemde kendi problemlerimizle kendi meşguliyetlerimizle daha çok hemhal olduğumuz bir dönemde içimize kapandığımız bir dönemde Ankara'nın İstanbul'un Bursa'nın geniş bir coğrafyanın merkezi olduğunu büyük bir tarihin parçası olduğunu bize hatırlattı. En azından benim kuşağım için böyle bir misyon ifa etti. Ben Nuri Pakdil'i bu vesileyle rahmetle ve minnetle anıyorum.

Yine iki tane önemli isim var bunlardan bir tanesi Portekiz işgaline karşı Somalili kardeşlerimize yardım eden onun için kalkıp giden Özdemir Paşa'yı da rahmetle anıyorum. Çünkü tarih bize gerçek anlamda coğrafyamızı hatırlatan bir yapıya sahiptir. Tarih ve Dil böyle bir imkâna, yapıya sahiptir. Büyük devlet olmanın büyük millet olmanın beraberinde getirdiği mükellefiyetleri de hatırlatan bir imkâna sahiptir. Tarih bir bakıma milletlerin hayatıdır. Bizim tarihimizde bizim hayatımızdır. Özdemir Paşa'nın Portekiz sömürgeciliğine karşı onların işgallerine karşı Somalili kardeşlerimize götürdüğü yardımları sanıyorum burada ayrıntılı bir şekilde inceleyeceksinizdir. Yine o darda kalındığı dönemde her ne kadar doğrudan doğruya Osmanlı ve Türkiye ile ilişkisi olmasa da Mısır'ı, Hidiv İsmail Paşa'yı da anmak isterim. Bu üç ismi rahmetle minnetle anıyorum ama benim bilemediğim kahramanlar mutlaka vardır. Ben bir tarihçi değilim. Siyaset bilimci de değilim. Uluslararası ilişkilerde de uzman değilim. Meseleye edebiyat penceresi ile bakan şiir penceresi ile bakan bir kişiyim. Ama bugün burada bu iki gün devam edecek olan sempozyumda en azından bu tarihi bilinci inkişaf ettirecek tarihe ilişkin bir kısım tahliller yapacağımız günümüzü de anlamamızı

sağlayacak günümüze ilişkin de analizler tahliller yapmamızı temin edecektir ve önemli tebliğler dinleyeceğizdir.

Ben bu çerçevede başta sayın büyükelçimiz olmak üzere Sayın rektörümüze buraya teşrif eden değerli ilim adamlarımıza hocalarımıza ve bu sempozyumu düzenleyen arkadaşlarımıza çok teşekkür ediyorum. Sempozyumun hayırlara vesile olmasını niyaz ediyorum. Allah'a emanet olun.

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ
Bursa Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dekanı

أشكر المنظمين الى هذا المؤتمر لإستضافتهم لي شخصيا وزملاء من السفارة الصومالية في أنقرة لهذه المناسبة الثقافية التي تهدف في ما تهدف الى تصويت بعض الأضواء على العلاقات الصومالية التركية قديما وحديثا.

رغبة في الاختصار أود أن الخص كلماتي بذكر اللمحاة التاريخية عن علاقات الصومالية والتركية القديمة منها وحديثة. أما بنسبة العلاقات القديمة يمكن أن نرصد بدايات هذه العلاقة في القرن السادس عشر الميلادي عندما بسطت الدولة العثمانية نفوذها على أجزاء مهمة من شمال القارة الافريقية وشرقها. وقد كان التدخل البرتغالي الاستعماري السافر في صراع الدائر في القرن الافريقي بين المسلمين بقيادة الامام احمد كري الصومالي ونصارى الحبشة وكذلك المحاولات البرتغاليين المتكررة لاستيلاء على الضفاف الغربية للبحر الاحمر ومن ثم النفاذ في الجزيرة العربية قلب العالم الاسلامي حيث المقدسات الاسلامية المتمثلة في الحرمين الشريفين والجثمان الرسول الطاهر عليه الصلاة و السلام مباشرا لبسط النفوذ الدولة العثمانية على سواحل البحر الاحمر في منطقة القارة الافريقية. و منذ ذلك التاريخ والشعبان مرتبطان يعني الشعب الصومالي والشعب التركي مرتبطان في توصل حضاري افضى في معضم الاحيان الى أن تهب الدولة العثمانية لند الشعب الصومالي كلما ألمت به ألملمات. وقد استمرت هذه العلاقة الاخوية الوطيطة الى الحرب العالمية الاولى حيث واجهت الشعبان عدوا مشتركا تمثل في الدول التحالف التي هاجمت الدولة العثمانية وادت الى تفتتها وفقدانها لمعضم اقاليمها وعمقها الاستراتيجي في اوربا و افريقيا واسيا. وهذا قد قامت هذه القوى الاستعمارية بعد انهيار الدولة العثمانية بتقسيم الصومال الى خمسة اجزاء واقعتا تحت نيرال الاستعمار عقود طويلة. وعندما هب الشعب الصومالي لمحاربة الاستعماري البرطاني والايطالي والحبشي في بدايات القرن

العشرين استنجد القائد المجاهد السيد محمد عبدالله حسن بالدولة العثمانية لكن الضرف الصعب والقاتل في الحرب العالمية الاولى حال دون نجدته فشق الشعب الصومالي طريقة النضال وحيدا يقارع الاستعمار البرطاني والايطالي والفرنسي في آن واحد الى ان استقل الجزأني عن برطانيا و ايطاليا سنة الف وتسع مئة وستين ليكون جمهورية الصومالية الحالية.

واما بالنسبة لعلاقات الحديثة فقد بدأت عندما تكونت الدولة الصومالية الحديثة وشرعت في توثيق العلاقات الدبلوماسية مع الاصدقاء وكانت الجمهورية التركية في مقدمة الدول التي استقبلت بعثة الصومالي الدبلوماسية في أنقرة في السبعينيات القرن المنصرم فأثمرت هذه العلاقة المجددة تعاونا ثقافيا تمثل في رسائل البعثات الطلابية للدراسة في تركية. مرة آخرى وفي ضرف انساني حساس وفي لحضة تاريخية فارقة عندما اشتذت وضعت الحرب الاهلية ونائت بها الكوارث الطبيعية مثمثلتا في السنوات عجاف من القحط و الشديد اذت الى الاخضر واليابس إضافة الى مقاطعة دولية للبلد الصومالي كله بحجة انعدام الامني لم يجد الشعب الصومالي يدا عانية تهب بنجدته غير شعب التركي والدولة التركية حيث قام الرأيس رجب طيب أردوغان رأيس وزراء انداك مع عائلة وجزاء كبيرا من حكومة ومؤسسات المجتمع المدني التركي بزيارة تاريخية كان لها ما بعدها في يوم تسعة عشر اغسطس في عام ألفين أحد عشر. لقد كان ذلك اليوم ميلادا جديدا للصومال دولتا وشعبا يعانق ويرسم قبلة على جبين تركية الجديدة دولتا وشعبا ومنذ ذلك اليوم الميمون والعلاقة بين البلدين والشعبين تزداد رسوخا وعمقا في كل النواحي الحياة. فدولة التركية داعم رأيسي لشعب الصومالي اغاثيا وتنمويا وقد ارتقى العلاقة في مجالات الدبلوماسية و الثقافية والتعليمية والتجارية والامنية وغير ذلك من اموري

ذاته اهتمام مشترك ووثق في ذلك كله في اتفاقيات ثنائية مبرمة بين البلدين تجاوزت ثلاثين اتفاقية. كما استطبع ذلك مشاريع تنموية في البنية التحتية مثل تعمير الطرق العاصمة وبناء مطارها وادارة مينائها اضافة الى المدارس والمستشفيات وقاعدة عسكرية لتدريب الجنود الصوماليين لمواجهة التحديات الامنية. وقد فتحت الدولة التركية ابوابها لطلاب الصوماليين حيث يدرس فيها اليوم ما يربو على اربعة الاف طالب في مختلف التخصصات وسهل كثير من الرجال الاعمال والعائلات والمرضى اجرائات الحصول على التأشيرة الدخول والاقامة في تركيا مما ادى الى تفاعل مجتمعي في مختلف المجالات وزيادة ناطقين باللغة التركية حيث يتجاوزون اليوم عشرة الاف شخص وهذا يعتبر بحد ذاته مكسب كبير للعلاقات الاجتماعية والثقافية بين الشعبين. أما حجم العلاقات التجارية فقد كان يزداد باطراد في السنوات الاخيرة حيث ينتقل عدد كبير من ابناء الجالية الصومالية من دول الخليج ومن دول الغربة بحيث يختاروا تركية دار المقام لهم ولعائلتهم وقد اشترى اعداد غير قلية من هؤلاء عقارات واسسوا شركات تجارية في تركية ولا شك ان الدولتين حريصتان في المستقبل على توطيط العلاقة بين الشعيبن والرفعه الى شراكة استراتيجي. وفي الختام لا يسعني إلا ان اشكر قائمين على هذا المؤتمر على اتاحة الفرصة المشاركة كما اشكر الحضور على حسن الاستقبال و شكرا لكم جميعا.

Jama Abdullah Mohamed
Somali Federal Cumhuriyeti
Ankara Büyükelçisi

His excellence The Mayor of Bursa, His Excellency the Somali Ambassador to Turkey, Uludag University Rector, Deans of the Faculties of Uludag University, Colleagues from Different countries who accepted to participate this well-organized international Symposium by Both Universities, other honorable guests Ladies and gentlemen Assalamu Aleikum Warahmatullahi Wabarakatuhu.

It is my pleasure, and honor, to give an opening remarks in this international Symposium entitled the Turkish-Somali relations- past and present hosted by two twin institutions, Uludag University-Turkey and Frontier University- Somalia. I am grateful for your hospitality, and the hospitality of the people of Turkey. I am also proud to carry with me the greetings from students and staff at Frontier University, and Somali people back home.

Historically, for over a thousand years, Turkey and Somalia have enjoyed great relations In October this year, The Somali government rebuilt many statuses in the capital city Mogadishu. One of them is Ahmed Gurey, the great warrior. This particular statue does not only represent Somali history, but it is symbolic of the good cooperation between Somalia and the greater Othman Empire. This means that the relation of both countries does not only ties to the substance issues, but deepen than that, it something related to the faith and religion as the holy Quran indicates " **إنما المؤمنون إخوة**" and our prophet Mohamed SAW said:

«مَثَلُ المُؤْمِنِينَ في تَوَادِّهِمْ وتَرَاحُمِهِمْ وتَعَاطُفِهِمْ، مَثَلُ الجَسَدِ إذا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى له سَائِرُ الجَسَدِ بالسَّهَرِ والحُمَّى«

In full filling what our almighty god ordered us, the President of Republic of Turkey H. E President Rajap Tayib Erdogan, has spent a blessed visit to the Somalia in 2011 when a serious drought hit the country, the president of these great country and people did not hesitate to face the existed risks in Somalia at that time but he sacrificed himself and family to save 2.5 million lives effected the drought.

He also opened the eyes of the world to the forgotten east African country which hosts people of 100% Muslim.

We meet at a time when the Turkish support for the Somali people is winning the hearts and the minds of the Somali people. Turkish support for the Somalia goes beyond the current humanitarian crisis. As education is the backbone of sustainable development, an academic collaboration between

Academic institutions and Turkish higher education has sharply risen during the past years. As part of that cooperation, we witness this symposium to further dig into the history of Somali-Turkish relations and strengthen the already very strong relationships.

I will suggest to organize next time another bigger Symposium in Somalia

Thank you very much,

Dr. Yusuf Haji Hussein Haji Abdi

Frontier Üniversitesi Rektörü